

DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-49-2>

УДК 330.567.22

Лозиченко О.М.*кандидат економічних наук, докторант**Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4623-4227>*E-mail: oleksandr.lozychenko@gmail.com*

НАУКОВО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗГЛЯДУ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВА

У статті проведено дослідження структури економічної поведінки домогосподарств. Для цього було з початку визначено сутність такої поведінки, що реалізовано через аналіз основних економічних категорій, які визначають її зміст (поведінка, економічна діяльність, домогосподарство, економічна поведінка). Вагома увага приділена опису сутності економічної поведінки і, з урахуванням отриманих результатів, визначенню змісту саме економічної поведінки домогосподарств. У статті детально розглянуто структуру такої поведінки, проаналізовано наукові підходи до виокремлення вченими різних її типів. Виокремлено такі складові економічної поведінки домогосподарств: дохідна, споживча, підприємницька, трудова, благодійна, інноваційна та фінансова. У межах фінансової поведінки домогосподарств виокремлено наступні: податкова, інвестиційна, страхова, депозитна, кредитна, платіжна та заощаджувальна (ощадна) поведінка.

Ключові слова: економічна поведінка, домогосподарство, економічна поведінка домогосподарств, структура, компонент, фінансова поведінка домогосподарства.

Lozychenko Oleksandr. SCIENTIFIC-CONCEPTUAL APPROACHES TO CONSIDERING THE ECONOMIC BEHAVIOR STRUCTURE OF HOUSEHOLDS

Households in current realities play a key role in virtually all the most important processes from the point of view of ensuring the country's economic development. These entities consume goods and services, form labor supply, pay taxes, are the main consumers of financial services. Undoubtedly, the study of households as economic entities consists, first of all, in researching the features of their models of economic behavior, which is formed due to economic relations of these agents with other economic entities. In fact, the model of such behavior is a multi-structured system that reflects the results of the household behavior in certain areas of the economic activity. The purpose of the article is to determine and justify the content of individual components of the economic behavior model of households. In the article, the structure of the economic behavior of households, which is implemented through the analysis of the main economic categories that determine the content of the outlined type of behavior (behavior, economic activity, household, economic behavior) is examined. Considerable attention is paid to describing the essence of the economic behavior and, taking into account the results obtained, determining the content of the economic behavior of households. In particular, the outlined type of behavior is proposed to be considered as a set of actions of individuals carried out by them in the joint economic activity, namely the processes of production, distribution, exchange and consumption to achieve their economic goals and meet economic needs of such individuals. In the article, the economic behavior structure of households is considered in detail, scientific approaches for substantiation of its different types by scientists are analyzed. The following components of the economic behavior of households are singled out, namely: income, consumer, entrepreneurial, labor, charitable, innovative and financial. Within the framework of the financial behavior of households, the following types are distinguished: tax, investment, insurance, deposit, credit, payment and saving behavior.

Keywords: economic behavior, household, economic behavior of households, structure, component, financial behavior of households.

Постановка проблеми. Домогосподарства в сучасних реаліях відіграють ключову роль фактично в усіх найбільш важливих з позиції забезпечення економічного розвитку країни процесах. Ці суб'єкти споживають товари й послуги, формують пропозицію робочої сили, сплачують податки, є основними споживачами фінансових послуг. Також ці суб'єкти відіграють важливу роль в інвестиційному розвитку країни, надаючи фінансовим установам власні кошти в тимчасове користування, а також можуть

виступати позичальниками, тим самим формуючи умови для ефективного розвитку кредитного ринку та загалом фінансових установ у країні. Окреслене зумовлює важливість дослідження особливостей господарської діяльності цих суб'єктів та їхньої ролі в розвитку національної економіки.

Беззаперечно, дослідження домогосподарств як економічних суб'єктів полягає насамперед у вивченні особливостей їхніх моделей економічної поведінки, яка формується в результаті економічних відно-

син цих агентів з іншими господарюючими суб'єктами. Фактично модель такої поведінки є багатоструктурованою системою, у межах якої відображаються результати поведінки домогосподарств в окремих напрямках господарської діяльності. Розуміння цих результатів дає можливість змодельовати й поточну модель економічної поведінки. У подальшому на основі розуміння базових концептуальних положень її формування можна приймати рішення щодо здійснення впливу на таку поведінку з метою її трансформації та наближення до бажаної моделі. Усе це актуалізує необхідність пізнання структури моделі економічної поведінки домогосподарств, розуміння її компонентного складу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна поведінка домогосподарств як цілісний об'єкт дослідження розглядається в наукових роботах значної кількості вчених, що зумовлено важливою роллю домогосподарств у розвитку національної валюти, їхньою здатністю формувати умови для такого розвитку. Серед таких науковців передусім варто відзначити таких: Верховод Л., Городняк І., Дорош В., Дубини М., Єфременко Т., Катаранчук Г., Козлова І., Тарасенко О.О., Чепель К.С., Шибяєва Н.В.

Однак, незважаючи на наявність значних результатів досліджень економічної поведінки домогосподарств, які на сьогодні представлені у наукових публікаціях, такі результати все ще залишаються досить фрагментованими, не до кінця систематизованими та обґрунтованими. Насамперед недостатньо наукових робіт у напрямку вивчення структури економічної поведінки як цілісного об'єкта пізнання, аналізу базових її компонентів, які також формуються та постійно змінюються в результаті впливу чинників різної природи. Також недостатньо вивченими залишаються питання структуризації компонентів моделі економічної поведінки. Усе це лише підтверджує важливість проведення нових досліджень у цьому напрямку.

Метою статті є визначення та обґрунтування змісту окремих компонентів моделі економічної поведінки домогосподарства.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Економічна поведінка як об'єкт дослідження сьогодні вивчається в межах багатьох наук, з-поміж яких варто виокремити, зокрема, економічну соціологію, економічну психологію, поведінкову економіку. Кожна з окреслених наук, використовуючи власний методологічний базис, акцентує та пізнає свої аспекти в межах цього об'єкта дослідження. Складність

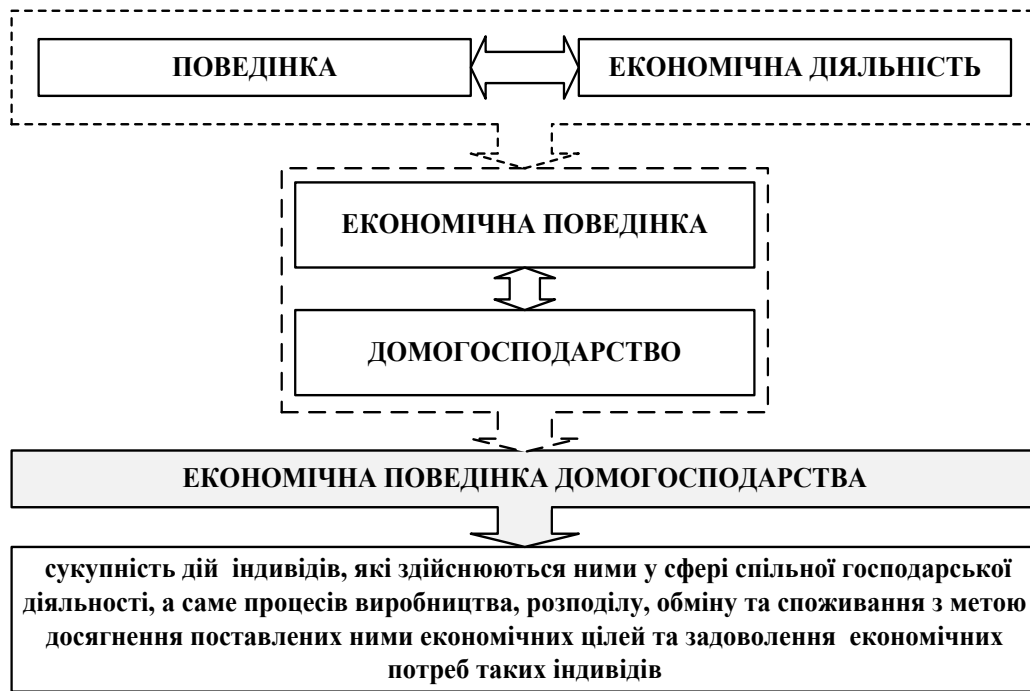
вивчення економічної поведінки полягає також у тому, що модель такої поведінки притаманна всім суб'єктам господарювання. Це об'єктивно зумовлює і наявність значної кількості таких моделей, відмінність між якими визначається особливостями господарського життя таких суб'єктів.

У науковій літературі трапляються різні підходи до розгляду сутності економічної поведінки. Наприклад, Верховод Л.І. пропонує розглядати цю категорію як форму економічної активності людей у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання різноманітних благ та послуг, що здійснюються з метою задоволення їхніх потреб і максимізації корисності [1, с. 166]. Капленко Г., досліджуючи економічну поведінку підприємств у своїх працях, пропонує в цілому економічну поведінку трактувати як стратегічно визначений напрям взаємопов'язаних, цілеспрямованих тактичних дій, методів, способів і реакцій на непередбачуваний розвиток подій і зростаючу конкуренцію з метою забезпечення реалізації конкретно визначених цілей і місії підприємства [5, с. 5].

Звичайно категорія «економічна поведінка домогосподарства» є похідною за змістом від дефініції «економічна поведінка». На рис. 1 представлено сукупність категорій, розуміння яких дає можливість визначити зміст окресленої дефініції.

І економічна поведінка як категорія, і домогосподарство як цілісна система взаємозв'язків між господарюючими індивідами є досить складними об'єктами для наукового дослідження. Відповідно, економічна поведінка домогосподарств також є складною за своєю природою системою для вивчення та вичерпного обґрунтування. Розглянемо окремі наукові підходи, які є в науковій літературі щодо розуміння сукупності окремих складових зазначеного типу поведінки. Зауважимо, що є незначна кількість таких підходів, проте є досить вагомим дослідження у сфері систематизації типів економічної поведінки, визначення ознак, за якими можна їх класифікувати. Проте у межах статті акцентуємо передусім не на видах економічної поведінки домогосподарств, а на її основних складових. Для цього також цікавими будуть наукові підходи до розуміння компонент загальної економічної поведінки та її окремих видів.

Наумік К.Г., вивчаючи теоретичні та методологічні положення економічної психології як науки, виділяє такі види економічної поведінки: дистрибутивна; інвестиційна; інноваційна; трудова; виробнича; продажна; споживча; обмінна; монетарна;

Рис. 1. Категоріальний простір визначення сутності економічної поведінки домогосподарства

Джерело: складено автором

управлінська, які взаємопов'язані та взаємозалежні [9]. Ворона В.М., Пилипенко В.Є., Тарасенко В.І. та інші серед видів соціально-економічної поведінки виокремлюють демографічну, пов'язану зі збереженням та відтворенням життя; міграційно-мобільну, що полягає в переміщеннях працівників між сферами зайнятості, галузями, підприємствами тощо; поведінку людей у галузі освіти; професійно-трудова поведінку, що характеризується ставленням працівників до праці, дисципліною, якістю праці, творчою ініціативою, а також можна говорити про господарську поведінку та інноваційну поведінку [4]. Проценко В.М., аналізуючи формування економічної поведінки підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища, виокремлює такі зазначеного типу поведінки: виробнича, обмінна, розподільча та споживча [10, с. 182]. Ложкін Г.В., Комаровська В.Л., досліджуючи процеси прийняття управлінських рішень та формування економічної поведінки, виокремлюють такі її форми: споживча, накопичувальна, інвестиційна [8, с. 91].

Козлова І.М. у своїй роботі, яка стосується дослідження імені інвестиційної поведінки домогосподарств в умовах невизначеності, зауважує, що в переважній більшості наукових робіт прийнято виокремлювати такі види економічної поведінки домогосподарств: спо-

живча, трудова, ощадна (накопичувальна), інвестиційна, благодійна, страхова, податкова (фіскальна), підприємницька, монетарна, інноваційна тощо [7, с. 33].

На рис. 2 представлено модель структури економічної поведінки домогосподарств, яку побудовано на основі детального вивчення як представлених підходів до вивчення структури моделі такої поведінки, так і результатів аналізу особливостей економічної діяльності домогосподарства як окремої економічної одиниці.

Зазначимо, що в науковій літературі досить часто окремі види фінансової поведінки не виділяють в окрему групу, а просто фіксують, що вони є частиною економічної поведінки домогосподарств. Наприклад, науковці виокремлюють інвестиційну поведінку окремо від фінансової поведінки цих суб'єктів господарювання. Проте, на наш погляд, враховуючи що інвестиційна поведінка це поведінка домогосподарств щодо використання власних фінансових ресурсів з метою їх вкладення в реально діючі підприємства, купівлю цінних паперів, то цей вид поведінки за своєю сутністю є все ж таки компонентом фінансової поведінки домогосподарств.

Досить часто й ощадну поведінку на рівні зі споживчою виокремлюють в окремий вид саме економічної поведінки, розглядаючи її як елемент трансформаційного механізму

Рис. 2. Структура системи економічної поведінки домогосподарств

Джерело: складено автором з урахуванням [2; 3, с. 170; 6]

перетворення коштів населення, які у них залишаються після споживання, у кредитні та інвестиційні ресурси. Однак на наше переконання ощадна поведінка є частиною насамперед фінансової поведінки домогосподарств, оскільки полягає у прийнятті рішень щодо раціонального використання власних фінансових ресурсів цими суб'єктами господарювання у довгостроковій перспективі.

Науковці в роботах, які присвячені аналізу структури економічної поведінки домогосподарств, не завжди також виокремлюють дохідну поведінку домогосподарств як окремий компонент економічної поведінки цих

суб'єктів. Однак саме прийняття рішень щодо формування власних доходів є об'єктивно необхідним процесом формування зазначеної поведінки, оскільки доходи домогосподарств можуть формуватися по-різному, не завжди це виключно сума всіх заробітних плат, які отримують члени домогосподарства. Серед доходів можна виокремити такі напрямки їх отримання: заробітна плата, соціальні виплати, відсотки за вкладеними до фінансових установ коштами, надходження від оренди і т. ін. Для кожного домогосподарства притаманною є своя модель їхньої дохідної поведінки.

Висновки. Отже, у статті проведено аналіз теоретичних положень обґрунтування сутності економічної поведінки домогосподарства, дослідження структури її моделі. Зокрема окреслений вид поведінки запропоновано розглядати як сукупність дій індивідів, які здійснюються ними у сфері спільної господарської діяльності, а саме процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання з метою досягнення поставлених ними економічних цілей та задоволення економічних потреб таких індивідів.

Детальне вивчення наукових підходів до аналізу окремих компонентів моделі економічної поведінки домогосподарств дозволило їх систематизувати та виокремити найбільш важливі з них. Відповідно, у межах окресленої моделі були виділені такі складові: дохідна, споживча, підприємницька, трудова, благодійна, інноваційна та фінансова. В рамках фінансової поведінки домогосподарств виокремлено наступні: податкова, інвестиційна, страхова, депозитна, кредитна, платіжна та заощаджувальна (ощадна) поведінка.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Верховод Л.І. Економічна поведінка в прифронтових зонах Донбасу за умов гібридної війни: методологія та методика дослідження. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи.* 2016. Вип. 37. С. 162–166. URL: <http://surl.li/nnkrd>
- Дорощ В.Ю., Чепель К.С. Фінансова поведінка домогосподарств в ринкових умовах господарювання. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси».* Луцьк, 2012. Вип. 9 (33). Ч. 1. С. 361–371.
- Дубина М.В., Тарасенко А.В., Тарасенко О.О. Сутність та особливості формування поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг. *Проблеми економіки.* 2021. № 4 (50). С. 163–172. URL: <http://surl.li/nnkda>
- Ворона В.М., Пилипенко В.Є., Тарасенко В.І. та ін. *Економічна соціологія : навч. посіб. / за ред. В.М. Ворони, В.Є. Пилипенка.* Київ : Інститут соціології НАН України, 1997. 273 с.
- Капленко Г.В. Формування економічної поведінки підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Львів : НАН України ; Інститут регіональних досліджень, 2005. 20 с.
- Катаранчук Г.Г. Поведінка домашніх господарств як суб'єктів ринкових відносин : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. Київ : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2018. 276 с. URL: <http://surl.li/nnkqw>
- Козлова І.М. Інвестиційна поведінка домогосподарств в умовах невизначеності : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07. Харків: Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2021. 253 с. URL: <http://surl.li/nnkrm>
- Ложкін Г.В., Комаровська В.Л. Економічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2014. 412 с.
- Наумік К.Г. Економічна психологія : навч. посіб. Харків : ХНЕУ, 2007. 275 с.
- Проценко В.М. Формування економічної поведінки підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього ризикового середовища. *Економічний вісник.* 2019. № 3. С. 181–186. URL: <http://surl.li/nnkrq>

REFERENCES:

- Verkhovod L. I. (2016) *Ekonomichna povedinka v pryfrontovyykh zonakh Donbasu za umov hibrydnoi viiny: metodolohiia ta metodyka doslidzhennia* [Economic behavior in the front-line zones of Donbas under conditions of hybrid war: methodology and research methods]. *Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series: Sociological studies of modern society: methodology, theory, methods*, vol. 37, pp. 162–166. Available at: <http://surl.li/nnkrd>
- Dorosh V. Yu., Chepel K. S. (2012) *Finansova povedinka domohospodarstv v rynkovykh umovakh hospodariuvannia* [Financial behavior of households in market conditions of management]. *Economic sciences. "Accounting and Finance" series*, vol. 9 (33), part 1, pp. 361–371.
- Dubyna M. V., Tarasenko A. V., Tarasenko O. O. (2021) *Sutnist ta osoblyvosti formuvannia povedinky domohospodarstv na rynku finansovykh posluh* [The essence and peculiarities of the formation of the behavior of households in the market of financial services]. *Problems of the economy*, no. 4(50), pp. 163–172. Available at: <http://surl.li/nnkda>
- Vorony V. M., Pylypenko V. E. (Eds.) (1997) *Ekonomichna sotsiolohiia* [Economic sociology]. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukrainian)
- Kaplenko G. V. (2005) *Formuvannia ekonomichnoi povedinky pidpriemstv* [Formation of economic behavior of enterprises] (PhD Thesis). Lviv: National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Regional Studies.
- Kataranchuk H. G. (2018) *Povedinka domashnikh hospodarstv yak subiektiv rynkovykh vidnosyn* [Behavior of households as subjects of market relations] (PhD Thesis). Kyiv: Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich. Available at: <http://surl.li/nnkqw>
- Kozlova I. M. (2021) *Investytsiina povedinka domohospodarstv v umovakh nevyznachenosti* [Investment behavior of households in conditions of uncertainty] (PhD Thesis). Kharkiv: Semyon Kuznets Kharkiv National University of Economics. Available at: <http://surl.li/nnkrm>
- Lozhkin G. V., Komarovska V. L. (2014) *Ekonomichna psykholohiia: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.* [Economic psychology: teaching. manual for students higher education closing]. Kyiv: SE "Vyd. House "Personal". (in Ukrainian)
- Naumik K. G. (2007) *Ekonomichna psykholohiia: navch. posib.* [Economic psychology: teaching. manual]. Kharkiv: KhNEU. (in Ukrainian)
- Protsenko V. M. (2019) *ormuvannia ekonomichnoi povedinky pidpriemstv pid vplyvom vnutrishnoho ta zovnishnoho ryzykovoho seredovyscha* [Formation of economic behavior of enterprises under the influence of internal and external risk environment]. *Economic Herald*, no. 3, pp. 181–186. Available at: <http://surl.li/nnkrq>

Стаття надійшла до редакції 17.10.2023.
The article was received 17 October 2023.